

Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında İdeoloji

Hüseyin ATEŞ*

Sadık KARTAL**

Öz

Bu araştırmanın amacı, ilkokullarda okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında eğitimin siyasal işlevine hizmet eden ideolojinin incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen çalışmada doküman incelemesi kullanılmış; veri kaynağını 2024–2025 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan 1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları oluşturmuştur. Veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve dört ana tema etrafında ideolojik unsurların yer aldığı belirlenmiştir: bilim ve teknoloji (milli teknoloji, yaratıcılık), milliyetçilik (milli kültür unsurları, milli değerler, milli kimlik, milli birlik ve beraberlik), demokrasi (milli egemenlik, seçme ve seçilme, katılım, özgürlük, eşitlik, temel haklar ve ödevler) ve Atatürkçülük. Ders kitaplarından elde edilen sonuçlar incelendiğinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatıyla ilgili bilgi sahibi olan, kişilik özelliklerini bilen, bilim ve teknolojiye meraklı, yaratıcı, yaşadığı ülkenin yönetim şeklini bilen, sahip olduğu temel hak ve ödevlerle ilgili bilgi sahibi olan, yaşadığı toplumun değerlerinin farkında olan, ülkesini seven ve milli değerleriyle ilgili bilgi sahibi olan bireyler yetiştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, eğitimin siyasi işlevi, ders kitabı, hayat bilgisi ders kitabı

Ideology In Life Sciences Textbooks

Abstract

The aim of this research is to examine the ideology that serves the political function of education in Life Sciences textbooks taught in primary schools. In the study conducted with the qualitative research method, document analysis was used; the data source was the 1st, 2nd and 3rd grade Life Sciences textbooks approved by the Ministry of National Education (MoNE) in the 2024–2025 academic year. The data were evaluated with the content analysis method and it was determined that ideological elements were located around four main themes: science and technology (national technology, creativity), nationalism (national culture elements, national values, national identity, national unity and solidarity), democracy (national sovereignty, voting and being elected, participation, freedom, equality, fundamental rights and duties) and Kemalism. When the results obtained from the textbooks were examined, it was understood that the aim was to raise individuals who are knowledgeable about the life of Mustafa Kemal Atatürk, who know his personality traits, curious about science and technology, creative, who know the governance style of the country they live in, knowledgeable about their fundamental rights and duties, aware of the values of the society they live in, who love their country and are knowledgeable about their national values.

Keywords: Ideology, political function of education, textbook, life sciences textbook

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Burdur, huseyinates15@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-3999-2030

** Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, skartal@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6049-5656

Giriş

Her toplum, eğitim kurumu olarak bilinen ve ideolojinin vazgeçilmez aracı haline gelen okulları, toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik düzenini sağlamak amacıyla kurmuştur. Temel eğitim tüm toplumlarda zorunludur, eğitim sistemi genellikle merkeziyetçidir ve devleti yönetme gücünü elinde bulunduran güçler tarafından belirlenen dersler ve konular öğrencilere öğretilir (Kartal, 2018). Bireyleri siyasal iktidarın ve toplumda iktidarı elinde bulunduran kesimlerin ideolojik dünyasına entegre etmek ve siyasal ve toplumsal sisteme süreklilik arz edecek şekilde uyumlarını sağlamak amacıyla eğitimden yararlanılmaktadır. Literatürdeki eğitim tanımlarının çoğunda eğitimin bireylerin toplumla uyumlu hale getirme işlevi vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımda toplum, sistem ve hakim düzenin devamlılığı ön planda tutulmaktadır (Akin & Arslan, 2014).

Althusser'e (2010) göre, ideolojinin yeniden üretiminde önemli rol oynayan kurumlardan biri eğitim sistemidir. Okul, yalnızca bilgi aktarımı gerçekleştiren tarafsız bir yapı değil, aynı zamanda egemen ideolojinin kurumsal düzeyde yeniden üretildiği bir aygıt olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda okul, toplumsal sınıf ayrımı gözetmeksizin tüm çocukları erken yaşlardan itibaren bünyesine alır ve onların en biçimlenebilir olduğu dönemde, egemen ideolojiyi doğrudan ya da dolaylı biçimde yansıtan bilgi alanlarını — dil, edebiyat, matematik gibi bilişsel derslerin yanı sıra ahlak, felsefe ve yurttaşlık eğitimi gibi normatif içerikleri — sistemli ve sürekli bir şekilde aktararak bireylerin düşünsel yapılarına yerleştirir. Bu süreç, bireyin toplumsal yapıya ve mevcut iktidar ilişkilerine uyum sağlamasını kolaylaştırırken, aynı zamanda ideolojik sürekliliği de güvence altına alır.

Okullar dünya çapında insanların kaçınılmaz olarak katıldığı ve isteklerini koşulsuz yerine getirdiği kurumlardır. Bu egemenlik bu yüzyılda doruğa ulaşmıştır. Toplamlar, siyasal sınırlarını korumak ve sürdürmek için devlete direnmek yerine onu sahiplenen insanlar yetiştirmek isterler. Küçük yaşta yönlendirmeye müsait olan öğrenciler ideolojik yüklemelere maruz kalırlar. Eğitim programlarındaki kazanımlar, törenler, resmi bayram geçitleri ve okul kültürü içinde yer alan her türlü resmi kutlama, ideolojik yapılanmanın birincil güçleridir (Kartal, 2018). Bu nedenle eğitim, politikayla iç içe geçmiş bir süreç olup, aynı zamanda politik bir eylemdir (Apple, 2004). Eğitim programları, politik etkilere sahip bir yapıdır ve günümüzde hiçbir eğitim programı uzmanı, genelde eğitimin; özeldeyse eğitim programlarının siyasetten bağımsız veya tarafsız olduğunu savunamaz (Pinar vd., 2004).

Eğitim programındaki hemen her kelime, politik bir bilgiyle şekillenmiştir. Eğitim programının nasıl düzenlendiği, resmi bilgiyi nasıl oluşturduğuna, hangi konuları seçip nasıl öğrettiğine ve nasıl değerlendirildiğine dair unsurlar büyük önem taşır. İktidar, bu süreçleri kendi politik ve ekonomik çıkarlarını gözeterek yönetir ve beklentilerini ders kitaplarına yansıtarak uygular. Bu bağlamda, ders kitapları, politik kimliğin eğitime nasıl etki ettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Korkmaz,

2016). Bu açıdan eğitim programlarının yansıdığı ders kitaplarında yer edinen politik kimliğin diğer bir ifade ile ideolojiyi ele almak önem arz etmektedir.

İdeoloji bir grubun inanç sistemidir. Konsensüs sağlama aracı olan ideoloji bu işlevini tüm toplumsal kurumlarda olduğu gibi eğitim kurumlarında da gerçekleştirir. Okul ortamı, eğitim programları, özellikle tarih ve edebiyat dersleri ile gençlerde *biz* duygusu oluşturularak, onlarda sadakat hissi ve ulusal kimlik bilinci oluşturulması hedeflenir. Ayrıca birey oluşturulan sosyal, ekonomik ve siyasal ortamdaki sorumluluğu ve bu sorumluluğu yerine getirecek görevleriyle ilgili bilgi ve becerilerle donatılır (Gutek, 2014).

Devletin resmi ideolojisi bireylere benimsetilerek istenen insan tipi ve toplum oluşturulmaya çalışılır. Diğer bir ifadeyle, eğitimin siyasal işlevi ile bir yandan devletini seven, devletine sadakat duygusu ile bağlı, devlete karşı görev ve sorumluluklarını bilen iyi bir vatandaş olabilmek için gerekli teorik ve pratik bilgileri kazanmış insanlar yetiştirilmeye bir yandan da, devletin benimsediği siyasi ideolojiler doğrultusunda eğitim politikaları belirlenerek eğitimin amaçları ve içeriği şekillendirilmeye çalışılmaktadır (Kızılloluk, 2013).

Eğitimde kullanılan temel araçlardan biri ders kitabıdır. Çoğu öğrenci, öğrenme sürecinde ders kitaplarını ilk kaynak olarak kullanır. Öğretmenler, ders kitaplarını doğru, otorite ve zorunlu olarak görürler. Öğretmenler, derslerini planlamak ve konuları işlemek için ders kitaplarını referans olarak alırlar. Ders kitapları, eğitim sisteminin temelini oluşturur ve her öğrencinin zorunlu olarak alması ve okuması gereken kapsamlı bir kaynaktır. Bu özellikler nedeniyle, siyasi iktidarlar ders kitaplarını kendileri yazdırmayı tercih ederler ya da özel sektör tarafından yazılmış olsa bile sürekli olarak incelemeye çalışırlar. Hatta, siyasal iktidarlar, ders kitaplarının biçim, içerik, dağıtım ve yayım gibi yönlerine ilişkin çeşitli yasal düzenlemeler getirebilirler (İnal, 1998).

Ders kitaplarının, öğrencilere çeşitli beceriler kazandırması, öğrencilerin bilgi düzeylerini, akademik başarısını ve motivasyonlarını artırması ve öğrenme sürecini desteklemesinin yanı sıra bir ulusun milli değerlerini ve kültürünü yansıtmaya, ulusal kimlik kazandırma ve egemen devlet ideolojisinin çocuklara aktarılmasında önemli bir araç olması gibi birçok işlevi vardır.

Eğitim sürecinde izlenen ideoloji, ders içeriklerine ve eğitim materyallerine yansiyarak öğrencilerin hangi değerlerle donatılmak istendiğini belirler. Bu çalışmanın amacı, eğitimin siyasal işlevi ekseninde ilkökul 1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan ideolojiyi belirlemektir. Yani çalışmada, Hayat Bilgisi ders kitaplarında eğitimin siyasal işlevine hizmet eden ideolojik yaklaşımın tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Eğitim, yalnızca bireylerin bilişsel gelişimlerini ve akademik başarılarını desteklemeyi değil, aynı zamanda onların toplumsal normlarla uyumlu bireyler olarak şekillendirilmesini de amaçlayan çok yönlü bir süreçtir. Bu yönüyle eğitim, bireyin yalnızca bilgiyle donatılmasını değil; aynı zamanda belli değerlerin, tutumların ve kimliklerin kazandırılmasını da içeren ideolojik bir işlev üstlenir. Eğitimin bu

çok katmanlı doğası, özellikle resmi müfredatın temel taşı olan ders kitaplarında açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Ders kitaplarının, öğrencilere çeşitli beceriler kazandırması, öğrencilerin bilgi düzeylerini, akademik başarısını ve motivasyonlarını artırması ve öğrenme sürecini desteklemesinin yanı sıra bir ulusun milli değerlerini ve kültürünü yansıtma, ulusal kimlik kazandırma ve egemen devlet ideolojisinin çocuklara aktarılmasında önemli bir araç olması gibi birçok işlevi vardır.

Bu bağlamda ders kitapları; ulusal değerlerin ve kültürel mirasın aktarılması, ulusal kimliğin inşa edilmesi ve egemen ideolojinin yeni kuşaklara benimsetilmesi açısından önemli bir ideolojik araç niteliği taşımaktadır. Devletin eğitim politikaları doğrultusunda hazırlanan içerikler, yalnızca bilgi verme amacı gütmemekte; aynı zamanda bireyin toplumsal düzene entegrasyonunu sağlayacak değer ve normları da içermektedir. Eğitim sürecinde benimsenen ideolojik yaklaşım, bu nedenle doğrudan ders içeriklerine ve eğitim materyallerine yansımakta; öğrencilerin hangi değerlerle donatılmak istendiğini, hangi kimlik biçimleriyle özdeşleşmesinin beklendiğini belirlemektedir.

Alanyazına bakıldığında ilkökul Hayat Bilgisi dersine ilişkin yapılan çalışmaların önemli bir kısmının öğretim programı/ders programının incelenmesi üzerine olduğu (Akkaya, 2023; Bayesen, 2024; Çelik, 2017; Demirci, 2022; Gözel, 2018; Kalafatçı, 2017; Karabörk, 2020; Karasu Avcı & Ketenoğlu Kayabaşı, 2018; Özgüç, 2019; Sirem, 2023; Toprak, 2019; Ütkür Güllühan & Guseinova, 2021; Yerli, 2022; Zan, 2022) görülmüştür. Diğer bazı çalışmalarda ise sosyal bilgiler ve inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında (Akın Mart & Kartal, 2022; Eryılmaz Ballı & Kartal, 2020; Şimşek & Kartal, 2020) ideolojiye ilişkin konular incelenmiştir, ancak, ilkökul hayat bilgisi ders kitaplarında siyasal işleve hizmet eden ideolojinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın temel amacı, eğitimin siyasi işlevi ekseninde, ilkökul 1., 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan ideolojiyi belirlemektir. İlkökul 1., 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları, bireyin devletle, toplumla ve çevresiyle olan ilişkisini düzenleyen içeriklere sahip olması bakımından, ideolojik aktarımların analizine elverişli bir zemin sunmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, söz konusu ders kitaplarının içeriği aracılığıyla eğitimin siyasal işlevine hizmet eden hangi ideolojik değerlerin ve yaklaşımların öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı tespit edilecektir. Böylece eğitimin yalnızca teknik bir süreç olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapının ve egemen ideolojinin yeniden üretiminde etkili bir mekanizma olduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda araştırmamızın sorusu “İlkökul Hayat Bilgisi ders kitaplarında eğitimin siyasal işlevine hizmet eden ve ideolojiye örnek teşkil eden kavramlar nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Türkiye’de ilkokul 1, 2 ve 3. sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında eğitimin siyasal işlevine hizmet eden ideolojiyi ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi olan tarama modellerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, bir veri toplama yöntemi olarak, kaynaklara erişimi sağlar, bu kaynaklar üzerinde derinlemesine bir analiz yapılır ve elde edilen verilerle çeşitli yorumlar ve ilişkiler kurulur. Bu yöntem, araştırılmak istenen olgu ve olaylarla ilgili yazılı materyallerin analiz edilmesini kapsar (Yıldırım & Şimşek, 2021).

Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynakları, ilkokul birinci, ikinci ve üçüncü sınıf düzeyinde hazırlanan ve MEB tarafından öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılan Hayat Bilgisi ders kitaplarından oluşmaktadır. İncelenen ders kitaplarına ilişkin bilgiler şöyledir: Hayat bilgisi 1. sınıf 1. ders kitabı (MEB Yay., 2024), Hayat bilgisi 1. sınıf 2. ders kitabı (MEB Yay., 2024), Hayat bilgisi 2. sınıf ders kitabı (MEB Yay., 2022), Hayat bilgisi 3. sınıf ders kitabı (MEB Yay., 2023).

Verilerin Analizi

Ders kitapları, ön okuma aşamasından geçirilerek, araştırmanın amacına uygun olarak siyasal boyut içeren bölümlerdeki ifadeler kelime, cümle veya paragraf düzeyinde içerik ve karakter analizi yapmak üzere incelenmiştir. Elde edilen veriler anlamlı parçalara ayrılmış ve her bir parça, araştırmacılar tarafından mantıklı bir sıraya yerleştirilmiştir. Cümleler arasındaki benzerlikler ve farklar tespit edilerek, ilişkili olanlar bir araya getirilmiş ve ortak temalar ve bu temalarla ilintili kavramlar ortaya konmuştur. Temaların ve kavramların birbirlerinden farklı ancak iç tutarlılığa sahip olmalarına özen gösterilmiştir. Araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla oluşturulan temaların ve kavramların verileri doğru bir şekilde temsil etmesine özen gösterilmiştir. Oluşturulan cümleler listesinin belirlenen temaları ve kavramları yansıtıp yansıtmadığını doğrulamak için uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmada, biri doktor ünvanlı, diğeri de doktorant olan, alanlarında uzman iki sınıf öğretmeni ve yine doktor ünvanına sahip, alanlarında uzman iki matematik öğretmeninden yardım alınmıştır.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliliği ve kalitesi, araştırmacı üçgenlemesi ile, güvenirliliği ise Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği formül aracılığıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmacı üçgenlemesi, araştırmacıların önyargılarını ortaya çıkarmak ve azaltmak amacıyla farklı gözlemciler veya görüşmeciler kullanılması anlamına gelir (Flick, 2018; Seale, 1999). Araştırmacılar ve yardım alınan uzman öğretmenlerin

kodlamaları karşılaştırılmış, ardından Miles ve Huberman'ın (1994) kodlayıcı güvenilirlik formülü kullanılarak temalar ve kavramlar üzerinde “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” tespit edilmiştir. Araştırmacılar ile görüşlerine başvurulmuş diğer uzmanlar arasındaki uyum, “Güvenirlik = Uzlaşma Sayısı / (Uzlaşma Sayısı + Uzlaşmama Sayısı)” formülüyle hesaplanmıştır. Araştırmacı ve yardım alınan uzmanlar arasındaki kodlayıcı güvenilirliği 0.83 olarak belirlenmiştir. Kodlayıcılar arası içsel tutarlılığı değerlendiren bu yöntemle, görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Elde edilen bu sonuç, araştırmanın güvenilirliğini kanıtlamaktadır. İçerik analizinde veriler, araştırma sorularına dayalı olarak belirlenen temalar etrafında düzenlenebilir ve genellikle doğrudan alıntılar kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda, bulgular bölümünde kitaplardan doğrudan yapılan alıntı ve görsellerle tema ve kavramlar desteklenmiştir.

Bulgular

Türkiye’de ilkokullarda okutulan Hayat Bilgisi ders kitabına yansıyan ideolojiyi ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmayla Tablo 1’de frekans ve yüzdeleri verilen “bilim ve teknoloji”, “milliyetçilik”, “demokrasi” ve “Atatürkçülük” temaları tespit edilmiştir.

Tablo 1. Bilim ve Teknoloji, Milliyetçilik, Demokrasi ve Atatürkçülük Temalarının Yer Aldığı Ünite ve Sınıf Düzeylerine Göre Frekans ve Yüzdelik Değerlerini Gösteren Tablo.

Tema	Yer aldığı ünite	Sınıf düzeyi	Frekans	Yüzde
Bilim ve Teknoloji	Bilim, Teknoloji ve Sanat	1. sınıf	54	% 9,59
Milliyetçilik	Ailem ve Toplum, Yaşadığım Yer ve Ülkem	1. sınıf	130	% 23,09
	Ülkemizde Hayat	2. sınıf	137	% 24,33
	Ülkemizde Hayat	3. sınıf	34	% 6,03
Demokrasi	Ülkemizde Hayat	3. sınıf	80	% 14,20
Atatürkçülük	Yaşadığım Yer ve Ülkem	1. sınıf	33	% 5,86
	Ülkemizde Hayat	2. sınıf	48	% 8,52
	Ülkemizde Hayat	3. sınıf	47	% 8,34

Birinci tema olan “bilim ve teknoloji”ye ait “milli teknoloji” ve “yaratıcılık” şeklinde iki temel kavramın olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmada, 'bilim ve teknoloji' teması altında, Hayat Bilgisi ders kitabında milli teknoloji ve yaratıcılık konularında öğrencilere ülkemizin geleceği açısından milli teknolojiye sahip olmanın ne

denli önemli olduğunun ve milli teknolojiye giden yolda milli ve yerli ürünler üretmek için yaratıcı düşüncenin öneminin vurgulandığı anlaşılmıştır.

Bu tema kapsamında İlkokul 1. sınıf Hayat Bilgisi 2. ders kitabında, milli teknoloji ve yaratıcılık temalarının yer aldığı 'Bilim, Teknoloji ve Sanat' başlıklı öğrenme alanında Türkiye'nin ilk ve tek Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali 'TEKNOFEST'in sembolü ve festivalle ilgili okuma parçası ve resimlerin olduğu anlaşılmıştır.

TEKNOFEST, Türkiye'de milli teknolojinin geliştirilmesi konusunda kritik rol oynayan birçok kuruluşun paydaşlığıyla düzenlenen Türkiye'nin ilk ve tek havacılık, uzay ve teknoloji festivalidir. İlki 2018'de gerçekleştirilen TEKNOFEST Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali, toplumda teknolojiye olan ilgiyi artırmayı ve Türkiye'nin teknoloji üreten ve geliştiren bir topluma dönüşmesi konusunda farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir. Bu bilgilerin yer aldığı ders kitabında, öğrencilerin milli ve yerli teknolojiyi benimsemeleri, festival kapsamında çeşitli disiplin ve kategorilerde düzenlenen teknoloji yarışmalarına katılmaları, milli ve yerli projeler oluşturmak için planlı çalışma ve yaratıcılıkla ilgili farkındalık oluşturulmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Ders kitabında geçen aşağıdaki cümleler ve görsel bu durumu göstermektedir:

Aklına ilk Türk astronot Alper Gezeravcı'nın uzaya çıktığı araç geldi. "Ben de bir uzay aracı tasarlayabilirim", diye düşündü.

Görsel 1. Hayat Bilgisi 1. Sınıf 2. Ders Kitabında Küçük Araştırmacı İş Başında' Başlıklı Okuma Parçasına İlişkin Görsel.

Yukarıdaki görsel incelendiğinde; özellikle Türk bayrağı detayı milli ve yerli bir teknolojiye sahip olunması ve bu yönde çalışmaların yapılması gerektiği mesajını vermektedir. Ancak bu şekilde muasır medeniyetler seviyesine ulaşabileceği, bilim ve teknolojiye ilişkin gelişmelerden ve tasarımlardan yeni yetişen neslin her daim haberdar edilip bilgilerinin güncel tutulması gerektiği ifade edilmektedir.

Ders kitabında milli teknoloji ile ilgili aşağıda yer alan soru ve görselle ilgili bilgi yukarıdaki bilgileri destekler niteliktedir;

"ANKA" adı verilen insansız hava aracını duydunuz mu?

Görsel 2. Hayat Bilgisi 1. Sınıf 2. Ders Kitabında Teknolojiyi Keşfedelim Adlı Bölümde Verilen Görsel

Bu araç (ANKA), Türk Havacılık ve Uzay Sanayii tarafından yapılmıştır. Uçuşunu yapay zekâ desteğiyle gerçekleştirmektedir. Araç, yakıt almadan bir gün boyunca havada kalabilir. Gözlem görevini gelişmiş kamerasıyla yerine getirir.

Verilen bilgiden de anlaşılacağı üzere Türk İnsansız Hava Aracı ANKA, Türk Havacılık ve Uzay Sanayii mühendisleri tarafından tasarlanmıştır. İlgili görselde ANKA'nın kanadındaki Türk bayrağı detayı dikkat çekicidir. Bu detay ANKA insansız hava aracı teknolojisinin görseller yoluyla öğrencilere aktarılması onların özgün milli ve yerli projeler üretmeleri konusunda teşvik edildikleri anlamına gelmektedir.

Yaratıcılık, günümüz eğitiminde giderek daha kritik bir beceri haline gelmiştir, çünkü hızla değişen dünyada bireylerin problem çözme, yenilik geliştirme ve esneklik gösterme gibi yetkinliklere sahip olmaları beklenmektedir. Bu bağlamda, devletin ideolojik duruşu, eğitim müfredatlarının ve ders kitaplarının içeriğini oluştururken yaratıcı becerilerin nasıl kazandırılacağı konusunda etkili olabilmektedir. Yaratıcılık kavramına ilişkin olarak öğrencilerin teknolojik bir ürün tasarlamaları hususunda ders kitaplarında bazı etkinliklere de yer verilmiştir:

ANKA son teknolojik bilgilerle geliştirilmiştir. Siz de teknolojik bir ürün tasarlayınız. Boş alana tasarladığınız teknolojik ürünün resmini çizip resmi boyayınız.

İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarındaki ideolojiyi incelemek amacıyla elde edilen "milliyetçilik" teması ile ilintili milli kültür unsurları, milli değerler, milli kimlik ve milli birlik ve beraberlik şeklinde 4 temel kavram tespit edilmiştir. Bu kavramların kitapta nasıl yer bulduğu incelendiğinde öğrencilere milli kültürün önemli bir unsuru olan ailenin toplumsal düzenin ve ideolojik sistemin temeli olduğu, Türk bayrağının ve İstiklâl Marşı'nın milli birer değer olduğu ve öğrencilerin millî/dini gün ve bayramlar kanalıyla ortak milli bir duygu etrafında birleştirilmesinin amaç edildiği anlaşılmaktadır.

Bu tema kapsamında 1. sınıf Hayat Bilgisi 1. ders kitabında, milli kültür unsurları, milli değerler, milli kimlik ve milli birlik ve beraberlik kavramlarının aile olmanın önemi, nezaket ve görgü kuralları, ailedeki bireylerin görev ve sorumlulukları üzerinde durulmaktadır.

Adı geçen ders kitaplarında ailenin, bireylerin hayatlarında en önemli destek ve güven kaynağı olduğu, bu güvenin de belirli değerlerle pekiştirildiği anlatılmaktadır. Belirtilen her bir değer, aileyi bir arada tutan unsurlar olarak son derece önemli bir yere sahiptir. Bu tür değerler, sağlıklı bir aile yapısının temelini oluşturur. Aile içindeki her birey bu değerlere sahip olduğunda hem bireysel hem

de toplumsal düzeyde daha güçlü ve sağlıklı bir yapı ortaya çıkar. Ailedeki bu değerler, sadece o ailenin içinde değil, içinde yer aldığı toplumu da olumlu yönde etkiler, çünkü bir toplumun yapısı da büyük ölçüde ailelerin içinde barındırdığı değerlerle şekillenir. Devlet ideolojik olarak toplumsal huzuru ve birlikteliği sağlamak için aile birimine önem verdiğini ders kitabı aracılığıyla öğrencilere benimsetmeye çalıştığını şu cümlelerle göstermektedir:

Aile olmak önemlidir. Çünkü ailemizde kendimizi güvende ve güçlü hissederiz.

Ailemizi bir arada tutan değerler vardır. Sevgi, şefkat, fedakârlık, anlayışlı olmak, birlik ve beraberlik bu değerlerdendir.

Bu tema kapsamında 1. sınıf Hayat Bilgisi 2. ders kitabında, milli kültür unsurları, milli değerler, milli kimlik ve milli birlik ve beraberlik kavramlarının bayrak ve İstiklal Marşı ile anlatıldığı anlaşılmaktadır.

Türk bayrağı, Türk milletinin kültürünü ve değerlerini simgeleyen önemli bir milli kültür unsuru, İstiklal Marşı da yalnızca milli marş olmanın ötesinde, halkın milli bilincini, birlik ve beraberlik duygusunu pekiştiren bir sembol olarak anlatılmaktadır. Okunduğu her ortamda, Türk milletinin özgürlük, bağımsızlık ve vatan sevgisi gibi değerlerini hatırlatır ve bu değerlerin korunmasına olan bağlılığı gösterir. Bu yüzden İstiklal Marşı, Türk kültürünün ve kimliğinin önemli bir parçası olarak milli bir değer olarak kabul edilmekte ve bu değer öğrencilere aşağıdaki cümlelerle benimsetilmeye çalışılmaktadır:

Kırmızı ve beyaz... İşte benim güzel renklerim. Özgürce dalgalanırım. Göklerdir yerim. Hele bir de İstiklâl Marşı'nı duyuyorsam coştukça coşarım. Ben coştukça gururlandığınızı görürüm.

Türk bayrağı ve İstiklâl Marşı ülkemizin bağımsızlık ve özgürlük sembolleridir.

Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin simgesi olan bayrağa ve İstiklal Marşı'na duyulan derin saygı ve sevgiyi anlatan ifadeler ders kitaplarında anlatılmaktadır. Öğrencinin her sabah okul bahçesinde, bayrağını selamlayarak ve İstiklal Marşı'nı okurken gurur duyarak bu milli değerleri içselleştirmesi vurgulanmaktadır. Bayrak ve marş, yalnızca birer sembol olmanın ötesinde, milli kimlik ve bağımsızlık bilincini güçlendiren unsurlar ve milletin özgürlüğünü ve birliğini simgeleyen değerler olarak öne çıkmaktadır. Aşağıdaki alıntıda yer alan dizelerde ifadesini bulan gurur ve saygı, ideolojik olarak Türk milletinin ortak değerlerine sahip çıkma ve onları yaşatma sorumluluğunu simgelemekte ve öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Her sabah okul bahçesinde/ Karşıyorsun beni bayrağım.

İstiklâl Marşı'nı okurken/ Gururla sana bakarım.

İstiklâl Marşı'nın okunduğu anın ciddiyeti ve saygı gerektiren bir durum olduğu da öğrencilere hatırlatılmaktadır. Bayrağa bakmak ve hazır ol duruşunda durmak, bu milli simgelere duyulan derin saygıyı ifade eden bir davranış biçimidir. İstiklâl Marşı'nın okunması sırasında bu tür bir duruşla öğrencilere sadece fiziksel bir hareket değil, aynı zamanda milli bilinç ve özgürlük hissi verilmektedir.

İstiklâl Marşı okunurken hazır ol duruşunda durmalı ve bayrağımıza bakmalıyız.

İlkokul hayat bilgisi ders kitabında toplumun kültürel ve değerler sistemini yansıtan önemli öğeler arasında yer alan millî gün ve bayramlar konusu işlenmektedir. Millî günler ve bayramlar ülkenin toplumsal, kültürel ve tarihsel kimliğini temsil eden ve toplumun birlik ve beraberliğini pekiştiren önemli günlerdir. Bu günler, genellikle bağımsızlık, kurtuluş, zafer gibi tarihi olayların anılmasıyla ilişkilendirilmektedir. Aşağıdaki cümleler buna örnektir.

19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı: 19 Mayıs günü Atatürk Samsun'a giderek millî mücadeleyi başlattı.

15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü: 15 Temmuz günü milletimiz bağımsızlığına sahip çıktı.

Millî bayramlar ve günler toplumun ortak tarihi, ulus olma bilinci ve bağımsızlık mücadelesi gibi millî değerleri pekiştiren ve ulusal kimliği güçlendiren unsurlar olarak öğrencilere anlatılmaktadır. Millî bayramlar, genellikle bir ulusun bağımsızlık mücadelesini veya büyük zaferlerini kutlamak amacıyla belirlenir. Görsel 3 ve devamındaki cümlelerden de anlaşılacağı üzere öğrencilere bu kutlamaların, ulusal birlik ve beraberliği artırmak, toplumu bir arada tutma ve ulusal değerleri vurgulamak adına önemli rollere sahip olduğu anlatılmaktadır.

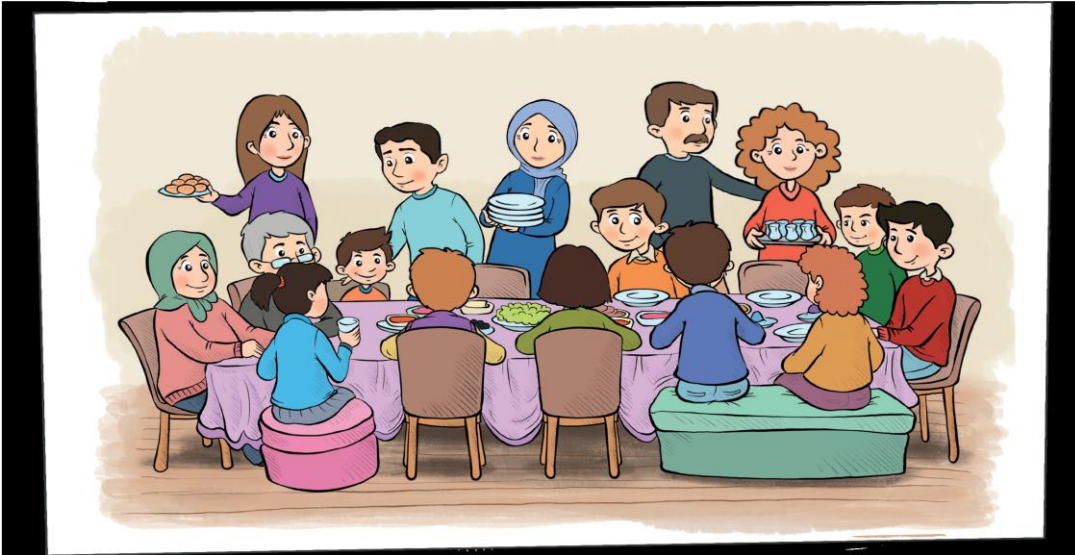
Görsel 3. Hayat Bilgisi 1. Sınıf 2. Ders Kitabında Al Bayrağı Koş Bayrama Düşünme Zamanı Adlı Bölümde Verilen Görsel

Millî gün ve bayramlarımızda kutlama törenleri yaparız. Bu önemli günlerde Mustafa Kemal Atatürk'ü ve tüm kahramanlarımızı saygıyla anarız.

Adı geçen ders kitabında toplumun kültürel ve değerler sistemini yansıtan ve dini geleneklerin ve inançların bir parçası olarak, toplumun manevi değerleri ile ilgili önemli unsurlar arasında yer alan dinî gün ve bayramlar konusu işlenmektedir. Dinî günler ve bayramlar, bir toplumun inanç sistemi ve dinî değerleriyle doğrudan ilişkilidir. Dinî bayramların manevi bağları ve toplumsal dayanışmayı pekiştirdiği Görsel 4 ve devamında verilen örnek cümleyle öğrencilere aktarılmaktadır:

Görsel 4. Hayat Bilgisi 1. Sınıf 2. Ders Kitabında El Öpenleriniz Çok Olsun Düşünme Zamanı Adlı Bölümde Verilen Görsel

Dinî gün ve bayramlarda dayanışma ve yardımlaşma içinde oluruz. Böylece sevdiklerimizle bağlarımız güçlenir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bayram sadece bireysel bir kutlama değil, aynı zamanda sevdiklerimizle bir araya gelerek bizlere karşılıklı paylaşımda bulunma ve yardımlaşma fırsatı sunduğu anlatılmaktadır. Bayram sosyal bir birliktelik ve paylaşım dönemidir. Bayramların dayanışma ve yardımlaşma ile özdeşleşmesi, bayramda insanlar arasında kurulan yardımlaşma ilişkilerinin güzel bir yönüdür. Yani, bayramda insanlar sadece kutlama yapmakla kalmaz, aynı zamanda başkalarına yardım ederek, toplum içinde dayanışmayı güçlendirirler. İnsanlar bu günlerde genellikle yardımlaşma, bağışta bulunma, birbirlerine destek olma gibi insani değerleri öne çıkarırlar. Bu davranışlar, toplumsal bağları güçlendirir ve insanlar arasındaki sevgi, saygı ve dayanışma duygularını pekiştirir. Dolayısıyla, dinî bayramlar, sadece bireysel ibadetler için değil, aynı zamanda toplumun bir arada daha güçlü bir şekilde var olabilmesi için de önemli bir fırsattır. Bu özel günlerin toplumda milli birlik ve beraberliği sağladığı gerçeği öğrencilere sunulan şu cümleyle de netlik kazanmaktadır:

Dinî bayramlar, insanların yardımlaştığı, birlik ve beraberlik duygularının güçlendiği özel günlerdir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında millî bayramlar ve günler, toplumun birlik ve beraberliğini güçlendiren özel günler olarak anlatılmaktadır. Çünkü millî bayramlar yalnızca tarihî ya da kültürel kutlamalar değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve ortak duyguları pekiştiren önemli zamanlardır. Bu bayramlar ve günler, halkı bir araya getiren, ortak değerleri hatırlatan ve tüm vatandaşları aynı hedef etrafında birleştiren etkinliklerdir. Bu sayede, toplumsal birlik duygusu daha da güçlenmektedir.

15 Temmuz 2016 tarihinde birlik ve beraberliğimizi bozmak isteyen kişiler tarafından ülkemize saldırı girişiminde bulunulmuştur. Türk milletinin millî birlik ve beraberliği sayesinde bu saldırı önlenmiştir. Bu nedenle her yıl 15 Temmuz günü, Demokrasi ve Millî Birlik Günü olarak kutlanmaktadır.

Millî bayramlar ve özel günlerde toplum bu önemli günleri kutlamak ve hatırlamak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlemekte ve görsel sembollerle bu günlerin anlamını pekiştirmektedir. Binaların bayraklarla süslenmesi, Atatürk anıtına çelenk konulması ve okullarda yapılan törenler, bu günlerin saygı ve coşkuyla kutlandığını gösterir. Ayrıca, şiirler okunması ve konuşmalar yapılması, bu özel günlerin anlam ve önemini vurgulamak ve toplumsal hafızayı canlı tutmak amacı taşımaktadır. Ayrıca bu etkinliklerle şehitlerin verdiği canlarının ülkenin bağımsızlığı ve birliği için büyük bir değere sahip olduğu ve bu fedakârlıkların asla unutulmaması gerektiği hatırlatılmaktadır. Bu etkinlikler, millî değerlerin ve tarihî anıların kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan, birlik ve beraberliği güçlendiren geleneklerdir ki bu durum öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında milliyetçilik temasıyla ilgili olarak kültürel kimlik ve yerel değerlerin korunması gerektiği ve bunların toplumsal kimliği şekillendiren unsurlar oldukları ele alınmaktadır. Bu durumu özetleyen cümle aşağıdadır;

Örf ve âdetler bizi biz yapan özelliklerimizdir.

3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında milli birlik ve beraberlik vurgusu Görsel 5'teki resim ve 15 Temmuz darbe girişimi üzerinden ele alınmaktadır.

Görsel 5. Hayat Bilgisi 3. Sınıf Ders Kitabı Millî Birlik ve Beraberliğimiz Adlı Bölümde Verilen Görsel.

15 Temmuz, Türk milletinin birliğini, beraberliğini ve demokrasiyi savunma kararlılığını gösterdiği tarihi bir gün olduğu öğrenciye aktarılmaktadır. 15 Temmuz'da yaşananlar, sadece bir darbe girişimi olarak kalmamış, aynı zamanda toplumsal dayanışma, direncin ve özgürlük için verilen mücadelenin simgesi haline gelmiştir. Türk halkının, iç tehditlere karşı bile millî birlik ve beraberlik içinde durarak zafer kazanması, 15 Temmuz'u tarihe geçen bir dönüm noktası yapmıştır. Bu olay, halkın birlikte hareket ettiğinde neler başarabileceğini, demokrasiye sahip çıkma noktasında nasıl bir güç oluşturduğunu tüm dünyaya göstermiş ve bu olayın önemi verilen görselle öğrencilere hatırlatılmıştır.

Kitapta birlik ve beraberlik vurgusu şu cümlelerle öğrenciye verilmektedir;

Tarihimizde millî birlik ve beraberliğin en güzel örneği Millî Mücadele'dir. Türk milleti, bu mücadelede Mustafa Kemal liderliğinde birlik olup düşmana karşı koymuştur. Böylece zafer kazanmıştır.

Millî birlik ve beraberliğimizi gösterdiğimiz önemli günlerden biri de 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü'dür. 15 Temmuz'da ülkemiz, demokrasimize ve birliğimize zarar vermek isteyen hain insanlar tarafından saldırıya uğramıştır. Türk milleti tek yürek olmuş, kötü niyetli kişilere karşı koymuştur. Böylece 15 Temmuz, millî birliğimizin ve vatanımızın bölünmez bütünlüğünün tüm dünyaya gösterildiği bir gün olarak tarihe geçmiştir.

Ders kitabında vatana hizmet etmiş olan şahsiyetlerle ilgili öğrencilerin bilgi sahibi olmaları da hedeflenmiştir. Bu bağlamda, ülkemize katkı sağlamış bireyler, milletin kültürel mirasına, kimliğine ve geleceğine önemli izler bırakmışlarsa, onların eserleri ve katkıları kültürel değer olarak kabul edilebilmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyetin kurucusu olarak, laik eğitim, halk kültürü, Türk dili gibi alanlarda devrimler yaparak milli kültürün yeniden şekillenmesinde başat bir figür olmuştur. Nene Hatun, Mehmet Âkif Ersoy, Nuri Demirağ, Vecihi Hürkuş, Jale İnan, Engin Arık gibi şahsiyetler de toplumsal değerlerin, halkın kültürel kimliğinin, geleneklerinin, sanatının, tarihinin ve bilimin şekillenmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Edebiyat, sanat, bilim, siyaset ve toplumsal katkılar gibi çeşitli alanlarda yaptıkları çalışmalar, Türk milletinin ortak değerlerine, kültürel mirasına ve gelişimine katkıda bulunmuş, böylece milli kültürün bir parçası olmuştur. Ders kitabında bu şahsiyetlerin topluma katkıları sıralandıktan sonra onların çalışmaları üzerinden öğrencilere tavsiyede bulunulur;

Yaptığı çalışmalarla ülkemize hizmet etmiş, ülkesi için farklı alanlarda çalışmış birçok insan var. Bu insanları kendimize örnek almalı ve ülkemiz için bizler de çok çalışmalıyız.

Çalışmada, ilkökul hayat bilgisi ders kitaplarına yansıyan ideolojinin incelenmesinde "demokrasi" teması altında, öğrencilere kazandırılması amaçlanan düşünce, bilinç ve sorumluluklar milli egemenlik, seçme ve seçilme, katılım, özgürlük, eşitlik, temel haklar ve ödevler şeklinde 6 temel kavramda çeşitli bilgilere yer verildiği saptanmıştır. Bu temaların kitapta nasıl yer bulduğu incelendiğinde ise, cumhuriyet yönetim biçiminin temel özelliklerinin net bir şekilde öğrencilere aktarıldığı, bireylerin kendi ülkelerine karşı yerine getirmeleri gereken sorumluluklarının ve demokratik bir toplumun gerektirdiklerinin vurgulandığı anlaşılmıştır.

Bu tema kapsamında İlkokul 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitabına göre Cumhuriyet sisteminde halk, kendisini temsil edecek liderleri seçme hakkına sahiptir. Halk, seçim yoluyla cumhurbaşkanı ve milletvekillerini belirler ve bu seçilen kişiler, halkın temsilcisi olarak devleti yönetme sorumluluğunu taşır. Böylece, devletin yönetimi halkın iradesine dayanır. Bu bilgileri öğrenciye kazandırmaya yönelik verilen Görsel 6 ve örnek cümle aşağıda yer almaktadır:

Görsel 6. Hayat Bilgisi 3. Sınıf Ders Kitabı Yönetim Şeklimiz Cumhuriyet Adlı Bölümde Verilen Görsel

Cumhuriyet, halkın egemenliğine dayanan bir yönetim şeklidir. Bu yönetim şeklinde halk, kendisini yönetecek kişileri oy vererek seçer. Seçilen cumhurbaşkanı ve milletvekilleri kendilerine oy veren kişiler adına devleti yönetme görevini üstlenir. Bu sayede egemenlik halkın elinde olur.

Ders kitabında öğrencilere, Türk milletine verilen hak ve özgürlüklere yönelik şu şekilde bilgi aktarımı yapılmaktadır: Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, Türk milleti pek çok hak ve özgürlük kazanmıştır. Verilen haklara bakıldığında; bireylere, ifade özgürlüğünün ve demokratik bir toplumda seslerini duyurma imkânının sağlandığı, kadınlar ve erkekler arasındaki hukuki ayrımın kaldırılıp toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde önemli bir adımın atıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, kişisel özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını artırıcı bir hak olarak insanlara istedikleri yere seyahat etme ve ikamet etme hakkı verildiği, toplumun her kesiminden insanın, sosyal statüsüne bakılmaksızın eğitim imkanlarından yararlanabilmesi olanağının getirildiği ve yine demokratik bir toplumun gereği olarak bireylerin düşüncelerini, bilgilerini paylaşma ve başkalarına ulaştırma hakkının güvence altına alındığı vurgulanmaktadır.

Ders kitabında bireylerin aktif bir şekilde toplumlarına hizmet etmeleri ve ülke kalkınmasına yardımcı olmalarının gerektiği belirtilmiştir. İlgili cümlelerde Atatürk'ün örnek alınması gereken bir figür olarak sunulması da bireylerin onun değerlerini benimsemeleri gerektiğini ima etmektedir. Atatürk'ün değerleri, sadece geçmişi değil, bugünü ve geleceği de şekillendiren bir rehberdir. Gençlerin bu değerleri sahiplenerek ülkenin kalkınmasına katkıda bulunması beklenir. Ayrıca, vatan sevgisi, yalnızca duygusal bir bağlılıkla değil, aynı zamanda özveri ve çaba ile pekiştirilmelidir.

Bireyler, hem kendi gelişimlerini hem de ülkenin kalkınmasını hedefleyerek sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Hepimizin kendimize, ailemize ve ülkemize karşı sorumlulukları vardır. Kendimizi geliştirmek için okumalı, araştırmalı ve başarılı bir öğrenci olmak için çalışmalıyız. Disiplinli, planlı bir şekilde çalışıp

sorumluluklarımızı yerine getirirsek iyi bir vatandaş oluruz. Sorumluluklarımızı yerine getirmek hem kendimize hem ülkemize olan saygımızı gösterir. Ülkemizin geleceği için vatanımıza sahip çıkmalı, işlerimizi zamanında ve eksiksiz yaparak memleketimize faydalı bireyler olmalıyız.

Çalışmada, ilkokul hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan ideolojinin incelenmesi amacıyla "Atatürkçülük" teması altında, öğrencilere kazandırılması amaçlanan düşünce, bilinç ve sorumluluklar tespit edilmiştir.

Atatürkçülük teması kapsamında, ilkokul 1., 2. ve 3. sınıflarda kullanılan Hayat Bilgisi ders kitaplarının üçünde de Atatürk'ün hayatı ve kişiliği hakkında bilgilere yer verildiği saptanmıştır. Bu temanın kitapta nasıl yer bulduğu incelendiğinde ise, öğrencilere kararlılık, inanç, vatanseverlik ve liderlik gibi özelliklerin başarının temel unsurları olduğunun Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim hayatı ve kişilik özelliklerinden verilen örneklerle aktarıldığı, Atatürk'ün liderlik özelliklerinin ve halk nezdindeki büyük değerinin vurgulandığı anlaşılmıştır.

Bu tema kapsamında 1. sınıf Hayat Bilgisi 2. ders kitabında başarının sadece yetenekle değil, aynı zamanda kararlılık, düzenli çalışma ve planlı bir çaba ile elde edildiği ifade edilmektedir. Ayrıca öğrencilerin zorluklarla karşılaştıklarında pes etmeyip, azimle çalışmaları gerektiğini ve başarıyı getiren en önemli faktörlerden birinin düzenli bir çalışma alışkanlığı olduğu anlatılmaktadır. Öğrencilere, zor zamanlarda bile azimle çalışmaları gerektiği mesajı verilmektedir. Azim, planlılık, kararlılık ve çalışkanlığın başarıya ulaşmada temel taşlar olduğu ve bu değerlerin sadece savaşlarda değil, hayatın her alanında büyük başarılar için yol açtığı mesajı Atatürk'ün yaşamı üzerinden öğrencilere verilmeye çalışılmaktadır.

Atatürk; hayatı boyunca azimli, planlı, kararlı ve çalışkan olmuştur. Savaşlarda büyük başarılar kazanmıştır.

Yine Atatürk'ün nerede doğduğu, ailevi bilgileri, kişilik özellikleri, nerede vefat ettiği, milletimizin ona olan sevgi ve saygısından ve anıt mezarının nerede olduğu ile ilgili öğrencilere çok kısa ve öz bilgiler verildiği görülmüştür.

Atatürk'e olan sevgi ve saygı, milletin ona olan derin bağlılığını ve takdirini simgeleyen bir anıtlı ölümsüzleşmiştir. Anıtkabir'in varlığına vurgu yapılarak Atatürk'ün halk nezdindeki büyük değeri ve onun mirasına olan saygı öğrencilere anlatılmaya çalışılmaktadır.

Milletimizin Atatürk'e olan sevgi ve saygısı nedeniyle bir anıt mezar yaptırılmıştır. Anıtkabir adı verilen bu anıt mezar, başkentimiz Ankara'dadır.

2. sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında öğrencilere Atatürk'ün okul yıllarındaki başarısı ve sevgiyle bahsedilmesi, öğrencilerin sadece derslerine odaklanmakla kalmamaları gerektiğini, aynı zamanda kişisel özelliklerinin de gelişmesi gerektiğini anlatılmaktadır. İyi bir öğrenci olmak, aynı zamanda insanlık değerlerine sahip olmakla da ilgilidir. Atatürk'ün öğretmenleri tarafından övülmesi, onun çalışkanlık ve disiplinini simgelemektedir. Başarı için sadece zekâ değil, aynı zamanda özveri ve saygının da gerekli olduğu aşağıdaki örnek cümle ile öğrencilere anlatılmaktadır:

Atatürk, tüm öğrencilik hayatı boyunca arkadaşları ve öğretmenleri tarafından sevilen, başarılı bir öğrenci olmuştur.

Ayrıca liderlikte sevgi, duygudaşlık, çalışkanlık, akılcı düşünme ve iş birliği gibi erdemlerin önemi de öğrencilere anlatılmaktadır. Atatürk'ün liderlik özelliklerine değinildiği şu cümleler, başarılı bir liderin yalnızca karar verme yeteneğine değil, aynı zamanda insanlara değer verme ve ekip çalışmasına da dayanması gerektiğini vurgulamaktadır:

Atatürk sadece kendi milletini değil bütün insanları seven büyük bir liderdi. Özellikle çocuklar ve yaşlılarla yakından ilgilenir, sevdiği insanlara “çocuk” diye seslenirdi. O, aynı zamanda çalışkan bir liderdi. Hayatı boyunca çok çalışmıştır. Bir karar vermesi gerektiğinde olayları farklı açılardan değerlendirmiş ve akıl yürütmüştür. Kararları da asla kendi başına almamış mutlaka arkadaşlarının da fikrini sormuş, onlarla iş birliği içinde çalışmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ilkökul Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer edinen eğitimin siyasi işlevini kapsayan ideolojinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, "bilim ve teknoloji", "milliyetçilik", "demokrasi" ve "Atatürkçülük" olmak üzere toplamda dört tema yapılandırılmıştır. Bilim ve teknoloji teması altında milli teknoloji ve yaratıcılık kavramlarının, milliyetçilik teması altında milli kültür unsurları, milli değerler, milli kimlik ve milli birlik ve beraberlik, demokrasi teması ile ilintili milli egemenlik, seçme ve seçilme, katılım, özgürlük, eşitlik ve temel haklar ve ödevler kavramlarının yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Atatürk'ün hayatı ve kişiliğini anlatan ve bunlardan öğrencilerin ders çıkarmaları gereken Atatürkçülük teması da saptanmıştır.

Hayat Bilgisi ders kitaplarıyla devletin birey, toplum ve doğa ekseninde temel bilgi, beceri ve değerler kazandırmayı hedefleyerek onların millî ve kültürel değerleri yaşantısal hâle getirmesini, ülkesini seven, tarihî ve kültürel değerlerini yaşatan, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanabilen ve Atatürk'ün hayatı ve kişilik özellikleriyle ilgili bilgi sahibi olan bireyler olarak yetiştirmeyi amaçladığı saptanmıştır. Karabağ'ın (2009), Hayat Bilgisi dersini, çocuğun yaşına uygun duyu ve düşüncelerinin temel alındığı, farklı disiplinlerin bir araya getirildiği ve çocuğun hayata hazırlık sürecinde ona gerekli bilgileri sunarak, yaparak yaşayarak öğrenme yöntemiyle iyi bir birey olmasına olanak tanıyan ve üst öğrenime yönelik hazırlık sağlayan bir öğretim programı olarak tanımlamasına paralel olarak mevcut çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Bilim ve Teknoloji teması altındaki milli teknoloji ve yaratıcılık kavramlarına ilişkin olarak Hayat Bilgisi ders kitaplarında öğrencilere, ülkenin geleceği için yerli ve milli teknolojiye sahip olmanın gerekliliği vurgulanmakta ve bu hedefe ulaşabilmek için yaratıcı düşünme yeteneğinin kritik rol oynadığına dikkat çekilmektedir.

2015 ve 2018 yıllarında yayımlanan ilkökul Programı Hayat Bilgisi dersinin amaçlarında, önceki programlardan farklı olarak milli, manevi, insani, ailevi ve toplumsal değerler gibi daha geniş kapsamlı kavramlara yer verildiği görülmektedir (Karasu Avcı & Ketenoğlu Kayabaşı, 2018). Karasu Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı'nın (2018) çalışmasında elde edilen bulgularla paralel olarak bu çalışmada, milliyetçilik teması kapsamındaki milli kültür unsurları, milli değerler, milli kimlik ve milli birlik ve beraberlik kavramları hakkında ilkökul Hayat Bilgisi ders kitaplarında öğrencilere, aile kavramının milli kültürün temel taşlarından biri olduğu, toplumsal düzenin ve ideolojik yapının temellerini oluşturduğuna dair farkındalık kazandırıldığı ve bu yapıların, kurallar ve normlarla toplumu şekillendirdiğinin vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca, Türk bayrağı ve İstiklâl Marşı'nın milli değerler olarak taşıdığı önemin anlatıldığı, öğrencilerin milli bayramlar ve dini günlerde yaşadıkları duyguları ifade edebildikleri bir ortamın yaratıldığı anlaşılmaktadır.

Devlet genellikle toplumun temel yapı taşlarından biri olan aileyi düzenlemek, yönlendirmek ve şekillendirmek amacıyla belirli ideolojik yaklaşımlar geliştirir. Bu yaklaşımlar hem toplumun değerlerinin hem de bireylerin rol ve sorumluluklarının nasıl belirlenmesi gerektiğine dair bir perspektif sunar. Aile, ideolojik biçimlenişin şekillendiği ve toplumun normlarının aktarıldığı temel bir birim olduğu için, devletin ideolojisiyle doğrudan ilişkili olabilmektedir. Ailedeki görevler ve kuralların,

toplumun değerlerini yeniden üretmek, bireylerin toplumsal düzenle uyumunu sağlamak ve geleneksel ideolojileri meşrulaştırmak için önemli bir araca dönüştüğü incelenen ders kitaplarında saptanmıştır.

Millî bayramlar, genellikle bir ulusun bağımsızlık mücadelesini veya büyük zaferlerini kutlamak amacıyla belirlenir. Bu kutlamalar, ulusal birlik ve beraberliği artırmak, toplumu bir araya getirmek ve ulusal değerleri vurgulamak için önemli bir rol oynar. Bu sebeple millî bayramlar, toplumda ulusal aidiyet duygusunu güçlendiren önemli sembollerdir. Batmaz'ın (2022) çalışmasında "30 Ağustos Zafer Bayramı" ile elde edilen bulgunun aksine mevcut çalışmada "30 Ağustos Zafer Bayramı"nın ilkökul 1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında 'Belirli Gün ve Haftalar' bölümlerinde ortak tarihi olaylar arasında yer aldığı görülmüştür. Dinî bayramlar da toplumsal aidiyet, moral değerler ve maneviyat açısından önemli olup, kültürel bir bağlamda toplumun değerler sistemini oluşturur. Bu değerler, toplumun kültürel yapısını derinden etkiler ve kültürel aidiyet ile toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Milli ve dini bayramların bu açıdan ders kitaplarında güçlü bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi öğretim programında, 'kök değerler' olarak adlandırılan temel kavramlar arasında; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerlerin bulunduğu tespit edilmiştir (Ütkür Güllühan & Guseinova, 2021). Millî birlik ve beraberlik, sadece insanlar arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda toplumun genel yapısını da etkilemektedir. Birlik ve beraberlik, toplumun ortak değerleri etrafında şekillenir. Bu değerler, tarihî, kültürel ve sosyal bağları pekiştirir. Ortak bir kimlik, insanlar arasında empatiyi ve anlayışı artırır. Bu da toplumsal bağları güçlendirir ve toplumsal çatışmaların önüne geçer.

Demokrasi teması altındaki millî egemenlik, seçme ve seçilme, katılım, özgürlük, eşitlik, temel haklar ve ödevler kavramlarına ilişkin olarak ilkökul Hayat Bilgisi ders kitaplarında öğrencilere, cumhuriyetin temel özellikleri açıkça anlatılmış, bireylerin ülkelerine karşı taşıdıkları sorumluluklar ve demokratik bir toplumda yerine getirilmesi gereken yükümlülükler üzerinde durulmuştur.

Batmaz (2022) tarafından yapılan çalışmanın bulgularıyla paralel olarak mevcut çalışmada ilkökul Hayat Bilgisi 1, 2 ve 3. sınıf ders kitaplarında "Mustafa Kemal Atatürk"ün ortak şahsiyet olarak yer aldığı görülmüştür. Atatürkçülük teması kapsamındaki Atatürk'ün hayatı ve kişiliği alt temasına ilişkin olarak ilkökul Hayat Bilgisi ders kitaplarında öğrencilere; kararlılık, inanç, vatanseverlik ve liderlik gibi özelliklerin başarı için temel unsurlar olduğu anlatılmış ve Atatürk'ün liderlik vasıfları ile halk arasındaki büyük saygı ve değerinin altı çizilmiştir. Atatürk'ün Millî Mücadele'yi kazanmasındaki başarısı, bu özelliklerin birleşiminden kaynaklanmıştır. Atatürk, yaptığı yeniliklerle ne kadar ileri görüşlü bir lider olduğunu göstermiştir. Bu da öğrencilere, liderlik ve başarı için sadece geçmişin değerlerini değil, aynı zamanda geleceği de düşünerek hareket etmenin gerektiğini açıkça göstermektedir.

Öğrencilerin eğitim hayatının temelini atan Hayat Bilgisi ders kitaplarının kaliteli olması son derece önemlidir. Hayat Bilgisi dersi, öğrencinin günlük yaşamıyla eğitimi birleştirir ve diğer derslerdeki öğrenmelerinin temelini oluşturur. Bu nedenle, Hayat Bilgisi ders kitapları, gelişimsel ilkeler doğrultusunda sürekli olarak iyileştirilmeli ve güncellenmelidir (Gözütok vd., 2015). Hayat Bilgisi dersi genellikle ders kitabı üzerinden işlenmekle birlikte, bu derste kullanılabilecek farklı materyaller de mevcuttur. Resimli çocuk kitapları, bu derslerde kullanılabilecek etkili materyallerden biridir. Bu kitaplar çocuklara okunurken etkileşimli okuma yöntemiyle çalışılması, kitapların etkisini artıracak ve öğretimin daha verimli olmasını sağlayacaktır (Durmaz vd., 2023). Hayat Bilgisi ders kitaplarında cinsiyet, kimlik ve toplumsal rollerin nasıl temsil edildiği üzerine çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar, toplumda cinsiyet rollerinin, aile yapısının ve sosyal sınıfların kitaplarda nasıl yansıtıldığını ve bunun

öğrenciler üzerindeki etkilerini ortaya çıkarabilir. Türkiye'deki Hayat Bilgisi ders kitaplarının içeriği ile diğer ülkelerdeki benzer ders kitaplarını karşılaştırarak, farklı kültürlerde ve toplumlarda benzer değerlerin nasıl öğretildiğini araştıran uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Bu tür çalışmalar, eğitim sistemlerinde yer edinen ideolojiyi ve kültürel bağlamları daha iyi anlamaya yardımcı olabilecektir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Bu çalışma için etik kurul iznine gerek bulunmamaktadır.

Yazarların Katkı Oranı

Bu çalışmaya birinci yazar %70, ikinci yazar % 30 oranında katkıda bulunmuştur.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışması teşkil edebilecek durum veya ilişki söz konusu değildir.

Destek ve Teşekkür

Herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Akın Mart, Ö., & Kartal, S. (2022). 12. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında eğitimin siyasal işlevinin incelenmesi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 12(1), 259-282.
- Akın, U., & Arslan, G. (2014). İdeoloji ve eğitim: Devlet-eğitim ilişkisine farklı bir bakış. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 81-90.
- Akkaya, A. (2023). *Hayat bilgisi dersi öğretim programının CIPP modeline göre değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Çev. A. Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Apple, M. W. (2004). *The state and the politics of knowledge*. London: Routledge.
- Batmaz, O. (2022). İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarındaki tarihin incelenmesi. *International Journal of Social Science Research*, 11(2), 24-36.
- Bayesen, Ö. (2024). *Kültürlerarası anlayış becerilerinin kazandırılmasında ilkökul hayat bilgisi dersi öğretim programının hayat bilgisi ders kitaplarının ve örtük programın incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kilis 7 Aralık Üniversitesi.
- Çelik, Ö. (2017). *2009 hayat bilgisi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Demirci, K. (2022). *Hayat bilgisi dersi öğretim programının ve ders kitaplarının duyuşsal kazanımlar ve sosyal ve duygusal beceriler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Durmaz, M., Topcam, A. B., Sönmez, M., & Baysal, Z. N. (2023). Etkileşimli okuma destekli hayat bilgisi derslerinin ilkökul öğrencilerinin hayat bilgisi dersi ve çevreye yönelik tutumlarına etkisi. *Millî Eğitim*, 52 (240), 3083-3112. DOI: 10.37669/milliegitim.1181730
- Eryılmaz Ballı, F., & Kartal, S. (2020). Eğitimin siyasal işlevi; sosyal bilgiler ders kitabı örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 36-49.
- Flick, U. (2018). *Doing triangulation and mixed methods*. SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781529716634>
- Gözel, Ü. (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programının değerler eğitimi açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Gözütok, F. D., Taş, İ. D., Rüzgar, M. E., Akçatepe, A. G., & Yetkiner, A. (2015). Evaluation of primary school first grade life studies books İlkokul birinci sınıf hayat bilgisi kitaplarının değerlendirilmesi. *Elementary Education Online*, 14(3), 825-844.
- Gutek, G. L. (2014). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar* (Çev. N. Kale), Ankara: Ütopya Yayınları.
- İnal, K. (1998). *Türkiye’de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler -27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahale dönemlerine ilişkin bir inceleme-*(Yayımlanmamış Doktora tezi), Ankara; Ankara Üniversitesi.
- Kalafatçı, Ö. (2017). *Hayat bilgisi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Ordu ili örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Karabağ, Ş. G. (2009). Hayat bilgisi dersinin tarihçesi. B. Tay (Ed.), *Hayat bilgisi öğretimi* içinde (s. 3-20). Maya Akademi.
- Karabörk, T. (2020). *İlkokul 1. sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Karasu Avcı, E., & Ketenoğlu Kayabaşı, Z. E. (2018). Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarındaki değerlerin içerik analizi (1936-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 27-56.
- Kartal, S. (2018). *İktidardaki okul: Eğitimin politik işlevi*, İstanbul: Pales Yayınları.
- Kızılluluk, H. (2013). *Eğitimin toplumsal temelleri*. Ankara: Anı Yay.
- Korkmaz, F. (2016). *Yeniden kavramsallaştırmacılık akımı bağlamında 6.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının politik bir metin olarak incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2. Edition). London: Sage Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2023). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Özgüç, C. (2019). *İlkokul 2. sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Pinar, W. F., Reynolds, W. M., Slattery, P., & Taubman, P. M. (2004). *Understading curriculum: An introduction to the study of historical and contemporary curriculum discourses*. USA: Peter Lang.
- Seale, C. (1999). *The quality of qualitative research*. SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9780857020093>

- Sirem, Ö. (2023). Examining primary school curriculum from the perspective of classroom education: The case of 2015-2018. *Hacettepe University Journal of Education*, 38(2), 248-259. doi: 10.16986/HUJE.2023.482.
- Şimşek, A., & Kartal, S. (2020). Ortaokul T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan vatandaşlık algısı, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1); 43-57.
- Toprak, N. (2019). *İlkokul hayat bilgisi dersi öğretim programının din eğitimi bakımından değerlendirmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ütkür Güllühan, N., & Guseinova, E. (2021). Hayat bilgisi dersi öğretim program ve ders kitapları: Türkiye ve Rusya karşılaştırması. *Journal of Qualitative Research in Education*, 28, 79-99. doi: 10.14689/enad.28.4
- Yerli, B. (2022). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı bağlamında TRT çocuk dergisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zan, T. (2022). *Hayat bilgisi dersi öğretim programının 21. yüzyıl becerileri açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Extended Abstract

Introduction

This study examines the political function of education, focusing on the ideological elements present in the 1st, 2nd, and 3rd-grade Life Sciences textbooks taught in primary schools. Education systems are often tools for maintaining the social, political, and economic order of a society, with schools playing a central role in promoting the ideologies of those in power. Primary education is compulsory in all societies, the education system is generally centralized, and students are taught courses and subjects determined by the powers that hold the power to govern the state (Kartal, 2018). Education is used to integrate individuals into the ideological world of political authority, aiming to align them with the societal and political system (Akın & Arslan, 2014).

Textbooks reflect the political ideologies imposed by the state and contribute to shaping national identity and values. The present study highlights how textbooks, through content, structure, and messages, serve as vehicles for transmitting dominant political ideologies. This research also contributes to the understanding of how education systems, particularly through textbooks, function as a means of ideological reinforcement in primary education. The literature review reveals that the majority of studies related to primary school Life Sciences course focus on curriculum/course program analysis or other topics. However, there has been no study examining the ideology serving the political function in primary school Life Sciences textbooks. The main research question of the study is to identify the ideological concepts that serve the political function of education within these textbooks.

Method

This study aims to uncover the political ideology embedded in Life Sciences textbooks used in the 1st, 2nd and 3rd grades of primary schools in Türkiye. It employs document analysis, a qualitative research method, to analyze the political dimensions within the textbooks. The data sources include textbooks distributed by the MoNE, covering the 1st to 3rd grades. The textbooks were analyzed for political content at the word, sentence, and paragraph levels. The analysis identified common themes and concepts, ensuring coherence and accuracy. Expert opinions from specialized teachers were consulted to validate the findings. Reliability was ensured through inter-coder consistency, with a calculated reliability score of 0.83. The research findings are supported by direct quotes and visuals from the textbooks, reflecting the identified themes and concepts.

Result and Discussion

This study examines the ideological functions of education in primary school Life Sciences textbooks, published by the MoNE. Four main themes were analyzed: science and technology, nationalism, democracy and Kemalism. Under the science and technology theme, the importance of national technology and creativity is emphasized. The nationalism theme focuses on national culture, identity, values and unity, with a particular emphasis on the family as a cornerstone of cultural identity. In addition, it is understood that an environment was created where the importance of the Turkish flag and the National Anthem as national values was explained and students were able to express the feelings they experienced on national and religious days. The democracy theme discusses concepts like national sovereignty, elections, participation, freedom, equality, and human rights. The Kemalism theme highlights Atatürk's life and leadership qualities, such as determination, patriotism, and vision. The textbooks aim to foster students' understanding of national values, technological development, democratic responsibilities and Atatürk's personality traits, while shaping their roles as responsible citizens. The study suggests further research into gender, identity, and social roles in the textbooks and international comparisons to explore how cultural values are taught in different educational systems. Such studies can help us better understand the ideology and cultural contexts that exist in education systems. Overall, the textbooks aim to build a sense of national identity, cultural awareness and citizenship while emphasizing the importance of both traditional values and progressive thinking.

Copyrights

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to the Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (CC BY NC SA) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>)